

MARK EDMUNDSON

«Ο θάνατος
του Σίγκμουντ Φρόυντ»

Βιέννη, 1909. Στα τέλη του φθινοπώρου του συγκεκριμένου έτους δύο άνδρες ζούσαν στην ίδια πόλη χωρίς να γνωρίζει ο ένας την ύπαρξη του άλλου. Δύο άνδρες που έμελλε να μεταμορφώσουν τον κόσμο, να χαράξουν τη μοίρα του 20ού αιώνα έζησαν για λίγο μια παράλληλη ζωή στην πολιτισμένη πρωτεύουσα της Αυστρίας.

Σίγκμουντ Φρόυντ και Αδόλφος Χίτλερ, έντονοι προσωπικότητες, τα έργα των οποίων προκαλούν ακόμα ανάμεικτα συναισθήματα στις ψυχές του δυτικού κόσμου. Στο βιβλίο του Mark Edmundson αποτυπώνεται η παράλληλη πορεία των δύο ανδρών, που κινήθηκαν σε αντιθετικές πλευρές ως «πνευματικοί εχθροί», όπως θα τους αποκαλούσε και ο Ουίλιαμ Μπλέικ. Μόνο που ο Αδόλφος Χίτλερ δεν έμεινε μόνο στην πνευματική αντιπαράθεση.

Με το βλέμμα στραμμένο στο πνεύμα

Το 1909 ο Φρόυντ ήταν ένας ακμαίος μεσήλικας πενήντα τριών ετών και βρισκόταν στο ζενίθ των δυνάμεών του. Χαρισματική προσωπικότητα, με έντονο ενδιαφέρον για την ανθρώπινη ύπαρξη, την αρχαιολογία, τη φιλοσοφία, την ποίηση και τη λογοτεχνία, τη μελέτη των πολιτισμών και τα ταξίδια -παρ' ότι ταξίδευε με δυσκολία- είχε χαράξει ήδη τις αρχές της ψυχανάλυσης, είχε θέσει τις βάσεις της, είχε θεραπεύσει ασθενείς και είχε εκπαιδεύσει αναλυτές στην πιο «εκρηκτική» επιστήμη, που έμελλε να αλλάξει τον τρόπο που έβλεπε ο άνθρωπος την κοινωνία και τον εαυτό του. Ο άλλος άνδρας, του οποίου η επίδραση στην ανθρωπότητα έμελλε να είναι ακόμα μεγαλύτερη και σίγουρα πιο καταστροφική, ήταν νεαρός. Ο Χίτλερ είχε πάει στη Βιέννη ελπίζοντας να κάνει περιουσία ως αρχιτέκτονας και καλλιτέχνης. Ζούσε με ένα φίλο του σε ένα μικρό διαμέρισμα, όπου περνούσε τον καιρό του διαβάζοντας, ζωγραφίζοντας, συνθέτοντας μουσική, τη στιγμή που ονειρευόταν μελλο-

ντικούς θριάμβους. Με ένα μικρό ποσό που είχε κληρονομήσει από τη μητέρα του, ο νεαρός Αδόλφος ζούσε λιτά, με μοναδική πολυτέλεια την όπερα, κυρίως του Βάγκνερ. Η Καλών Τεχνών, στην οποία είχε προσπαθήσει να ενταχθεί, τον είχε απορρίψει, και αυτό έθιγε τον πληγωμένο εγωισμό και τη ναρκισσιστική προσωπικότητά του. Η μόνη σύνδεση της νεότητάς του με το στρατό στην οποία εξελίχθηκε ήταν η οργή που αναδυόταν στην ψυχή του από κάθε είδους αποτυχία και η εμμονή του στον ηθικό βίο, κάτι που τον απομάκρυνε από τις πόρνες και τον έκλυτο τρόπο διασκέδασης. Θεωρούσε τον εαυτό του ανθρωπιστή με ποιητική φύση. Λίγο πριν αρχίσει ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος ο Χίτλερ ζούσε σε ένα άσυλο με αυστηρή, σχεδόν μοναστική διοίκηση. Η τάξη, άλλωστε, ήταν πάντα ερεθιστική για το μυαλό του.

Δύο πόλοι

Πατι, όμως, ο συγγραφέας του βιβλίου επιλέγει να συνδυάσει τη ζωή αυτών των δύο ανδρών; Τι τους ενώνει και τις τους χωρίζει, πέρα από το γεγονός ότι ο Σίγκμουντ Φρόυντ ήταν εβραϊκής καταγωγής, παρ' όλο που δεν ήταν θρησκευόμενος, και κινδύνεψε να βρεθεί ο ίδιος -και όλη η οικογένειά του- σε στρατόπεδα συγκέντρωσης; Τι γνώριζε ή τι διαισθανόταν για τη στρατηγική του Χίτλερ ο πατέρας της ψυχανάλυσης σε βαθμό επικίνδυνο για το μέλλον της ανθρωπότητας...

Ο Mark Edmundson, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Βιρτζίνια, συνθέτει ένα εξαιρετικό ιστορικό και λογοτεχνικό έργο γύρω από

τη ζωή των δύο ανδρών αλλά και ολόκληρης της Ευρώπης, που κλυδωνίστηκε συθέμελα κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η τοποθέτησή του, όμως, ξεφεύγει από την απλή αναπαραγωγή ιστορικών πληροφοριών. Το επιχείρημα που συστήνει τοποθετείται γύρω από το τελευταίο βιβλίο του Σίγκμουντ Φρόυντ, με τίτλο «Ο άνδρας Μωυσής και η μονοθεϊστική θρησκεία», σε σχέση με την αναζήτηση του μεγάλου ψυχαναλυτή πάνω στην εβραϊκή κληρονομιά του και πώς αυτή επηρεάζει το οικοδόμημα της σκέψης του σύγχρονου ανθρώπου. Τη στιγμή που ο Χίτλερ βρίσκεται στην παντοδυναμία του, οι Εβραίοι βρίσκονται υπό διωγμόν. Αναζητούν τρόπο διαφυγής, χωρίς όμως να φαντάζονται τι πρόκειται να συμβεί. Άλλωστε, οι περισσότεροι δεν αντιστάθηκαν στις μαζικές συλλήψεις, αφού λίγοι ήταν αυτοί που κατάλαβαν έγκαιρα την αποτρόπαια κατάληξή τους. Το βιβλίο, λοιπόν, χωρίζεται σε δύο επίπεδα: στην καταγραφή της προσπάθειας του Φρόυντ και της οικογένειάς του να σώσουν την περιουσία τους και τέλος τη ζωή τους, αφού σχεδόν με το ζόρι μεταφέρθηκε ο ίδιος στο Λονδίνο- και στην περιπλάνηση που λάμβανε χώρα εκείνες τις στιγμές στην ψυχή και στη σκέψη του, προσπαθώντας να κατανοήσει την εξέλιξη που θα είχε αυτός ο πόλεμος. Βαθιά σκεπτικός, απογοητευμένος αλλά και ψύχραιμος, ο Σίγκμουντ Φρόυντ ήδη είχε αποκωδικοποιήσει την ανθρώπινη φύση σε τέτοιο βαθμό, ώστε δεν εξεπλάγη όταν είδε ορδές λαού να τρέχουν να «αγκαλιάσουν» τον Χίτλερ, που υποσχόταν καθαρότητα της φυλής, τάξη, οικονομική ευημερία. Δεν εξεπλάγη όταν είδε ότι ο Χίτλερ εξέφρασε για τους Γερμανούς κάτι που είχαν τεράστια ανάγκη μετά την ταπείνωση της Συνθήκης των Βερσαλλιών για την επανάκτηση του αυτοσεβασμού τους. Αυτό, όμως, που κατόρθωσε ο Φρόυντ να ολοκληρώσει λίγο πριν από το θάνατό του, μετά από πολυετή μάχη με τον καρκίνο της γνάθου, ήταν το προσωπικό του ταξίδι σε σχέση με τη θρησκεία. Όντας άθεος, με εβραϊκές καταβολές, τη στιγμή που οι Εβραίοι διώκονταν μαζικά, εκδίδοντας τον «Άνδρα Μωυσή και τη μονοθεϊστική θρησκεία», συνδέει την αυταρχική θρησκεία και την αυταρχική πολιτική σαν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Ο φασισμός και ο φονταμενταλισμός δεν θα εκλείψουν ούτε στους επερχόμενους αιώνες, διότι θα συνιστούν πάντα μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης για όσους αισθάνονται ότι πλήττεται η επιβίωσή τους. Όσο θα υπάρχουν άνθρωποι που αναζητούν προστασία έξω από τον εαυτό τους τόσο θα ευδοκίμουν τέτοια φαινόμενα ακραίων ιστορικών στιγμών και ιερών πολέμων. Για τον Φρόυντ, το πρόσωπο που έχει αυτογνωσία βρίσκεται διαρκώς σε μια διαδικασία αποδόμησης των διάφορων υποκατάστατων, αντέχοντας το αίσθημα της μικρότητας και του αφανισμού. Κάτι που, σε αντίθεση με τα άλλα θρησκευτικά δόγματα, μπόρεσε να κάνει ο Μωυσής. Ο Μωυσής του Φρόυντ, σε αντίθεση με τον αρχετυπικό ηγέτη, ζει σε εσωτερική σύγκρουση και αγωνία προς όφελος του πολιτισμού. Παρά την εγγύτητα που αισθάνθηκε με τον Μωυσή ως ιστορικό πρόσωπο, ο Φρόυντ δεν επικατέστηκε κανέναν θεό λίγο πριν από το τέλος του. Πιστός στις κοσμικές του αξίες, επιθύμησε να φύγει όταν πια είχε γίνει αβάστακτη η ζωή.

Ζοζέ Σαραμάγκου, «Μικρές
Αναμνήσεις», μετάφραση Αθηνά
Ψυλλιά, εκδόσεις Καστανιώτη

Οι «Μικρές Αναμνήσεις» είναι η εξιστόρηση των πρώτων δεκαπέντε χρόνων της ζωής του νομπελίστα συγγραφέα Ζοζέ Σαραμάγκου. Χρειάστηκαν 20 χρόνια ώστε να ολοκληρωθεί η πρώτη και μόνη -σύμφωνα με το συγγραφέα- αυτοβιογραφία του που θα διαβάσουμε ποτέ.

Ανάμεσα στην Αζιγιάγκα και τη Λισαβόνα εξιστορούνται οι περιπέτειες, η οικογενειακή ζωή, τα πρώτα σινεμά, η σχέση με τη θρησκεία κ.ά. Ένα απολαυστικό κείμενο του Σαραμάγκου, προορισμένο για τους αναγνώστες που «πιθανώς δεν διαβάζουν το μυθιστόρημα αλλά το μυθιστοριογράφο».

Marc Augé, «Κάποιος ψάχνει
να σε βρει», μετάφραση Ρίτα
Κολαΐτη, εκδόσεις νόβολι

Όλα ξεκίνησαν γύρω στα τέλη Αυγούστου στο «Action Christine», όπου προβαλλόταν η «Καζαμπλάνκα». Εκείνη κατευθύνθηκε με φυσικότητα προς αυτό το μπιστρό, την επομένη της ημέρας που πήγαν για πρώτη φορά, ενώ εκείνος της ήταν ευγνώμων επειδή δημιούργησε μια συνήθεια, μια συνοχή. Επιπλέον, ήξερε πως, δεχόμενος την ημέρα μαζί του, σήμαινε έμμεσα πως συμφωνούσε. Η γοητεία, όμως, ετούτων των ήρεμων ημερών τον καθιστούσε ευπρόσβλητο. Ξάφνου άρχισε να φοβάται πως πολύ γρήγορα θα επέστρεφε σε μια μοναξιά την οποία νόμιζε πως είχε συνήθεισει.

Τζέι Παρίνι, «Ο τελευταίος σταθμός»,
μετάφραση Μαρίνα Τουλγαρίδου, εκδόσεις Τόπος

Ο κινηματογράφος αγαπάει ιδιαίτερα τη λογοτεχνία, αφού οφείλει πολλά από τα αριστουργήματα της 7ης τέχνης στο υλικό διάσημων συγγραφέων. Ακόμα ένα μυθιστόρημα, με τίτλο «Ο τελευταίος σταθμός» του Τζέι Παρίνι, που κυκλοφόρησε το 2007 από τις εκδόσεις Τόπος, μεταφέρεται στον κινηματογράφο. Το μυθιστόρημα έχει σαν θέμα του την τελευταία χρονιά της ζωής του Λέοντα Τολστόι. Είναι βασισμένο σε πραγματικά περιστατικά, που έχουν καταγραφεί στα ημερολόγια του ίδιου, της γυναίκας του, των μαθητών και των παιδιών του. Πρόκειται για ένα δυνατό ιστορικό μυθιστόρημα, που καταγράφει με συναρπαστικό τρόπο τα γεγονότα της εποχής του μεγάλου Ρώσου συγγραφέα δίνοντας ιδιαίτερο βάρος στη δύσκολη σχέση του Τολστόι με τη σύζυγό του Σοφία, καθώς και στην άκρως ανταγωνιστική σχέση εκείνης με τους μαθητές του και τις κόρες τους. Το μυθιστόρημα του Τζέι Παρίνι μεταφέρθηκε με επιτυχία στον κινηματογράφο από το σκηνοθέτη Μάικλ Χόφμαν, με τον Κρίστοφερ Πλάμερ στο ρόλο του Τολστόι, την Έλεν Μίρεν στο ρόλο της Σοφίας και τον Τζέιμς ΜακΑβόι στο ρόλο του γραμματέα του Τολστόι Μπουλγκάκοφ. Οι δύο πρωταγωνιστές ήταν υποψήφιοι για τις Χρυσές Σφαίρες 2010, ενώ η ταινία αναμένεται να έχει υποψηφιότητες και στα φετινά βραβεία Όσκαρ. Ο «Τελευταίος σταθμός» θα βγει στις κινηματογραφικές αίθουσες το Φεβρουάριο 2010.

